

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1743

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Yayın | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1038

Kitap Adı : *Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille* Akliyat ve Fıkhiyat Örnekleriyle Mantık Yanlışlarının Sebepleri

Alt Başlık : Deliller Üzerinden Akıl Yürütmede Hata ve İhtilaf Sebepleri

Book Title : *Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille* with Examples from Rational Sciences and Jurisprudence Causes of Logical Fallacies

Subtitle : Causes of Fallacies and Disagreements in Reasoning Through Evidence

ISBN : 978-625-5576-93-4

DOI : doi.org/10.70458/fcr.978-625-5576-93-4

Yazar | Author: Şerif et-Tilimsanî

Yayına Hazırlayan | Prepared for Publication: Abdurrahim Bilik | orcid.org/0000-0001-5442-0455

Kurum | Institution: Trakya Üniversitesi

ROR ID: ror.org/00xa0xn82

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 114 (viii + 106)

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HPQ - İslami felsefe | Islamic philosophy

BISAC: PHI005000 - İslami Felsefe / Islamic | Philosophy / Islamic

THEMA: QRM - İslami felsefe | Islamic philosophy

LC Classification: BP190.5.L3 - İslam ve mantık | Islam and logic

DEWEY: 297.2 - İslam teolojisi ve felsefesi | Islam - Doctrines and philosophy

WoS Category: Felsefe | Philosophy

WoS Citation Topics Meso: 6.1 - Bilim Tarihi ve Felsefesi | History & Philosophy of Science

WoS Citation Topics Micro: 6.1.3 - İslam Felsefesi | Islamic Philosophy

Scopus Subject Areas: 1200 - Arts and Humanities | Sanat ve Beşeri Bilimler

Atf Bilgisi | Cite as: Bilik, Abdurrahim (haz.). *Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille Akliyat ve Fıkhiyat Örnekleriyle Mantık Yanlışlarının Sebepleri: Deliller Üzerinden Akıl Yürütmede Hata ve İhtilaf Sebepleri*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille

Aklyat ve Fıkhiyat Örnekleriyle

Mantık Yanlışlarının

Sebepleri

-Deliller Üzerinden Akıl Yürütmede Hata ve İhtilaf Sebepleri-

Şerif et-Tilimsanî

İnceleme-Çeviri-Metin

Abdurrahim BİLİK

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Abdurrahim BİLİK

1985 yılında İstanbul'da doğdu. 2004 yılında Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nden, 2009 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Zemahşeri'nin Ruusu'l-Mesail isimli eserinde İlm-i Hilaf (Kitabu'n-Nikah Örneği)* başlıklı teziyle yüksek lisansını (2013), *Fıkhun Bir Alt Disiplini Olarak İlmul-Hilaf* başlıklı teziyle doktorasını tamamladı (2018). Milli Eğitim Bakanlığı'nda dört yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 2013 yılında Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne araştırma görevlisi olarak atandı. Aynı kurumda Öğretim Üyesi olarak görevine devam etmektedir.

Born in Istanbul in 1985, he graduated from Kartal Anadolu Imam-Hatip High School in 2004 and from Marmara University's Faculty of Theology in 2009. He completed his master's degree (2013) at the Marmara University Institute of Social Sciences with a thesis titled "*İlm al-Khilaf in Zemahşeri's Ruusu'l-Mesail Book (Sampling Kitabu'n-Nikah)*", and his doctorate (2018) with a thesis titled "*İlm al-khilaf: As a sub-discipline of fiqh*"

After working as a teacher for four years at the Ministry of National Education, he was appointed as a research assistant at Trakya University's Faculty of Theology in 2013. He continues to serve as a faculty member at the same institution.

Kitap Hakkında

Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille

Muhammed b. Ahmed et-Tilimsânî (ö. 771/1370), Cezayir-Tunus dolaylarında yaşamış çok yönlü bir âlim ve Mâlikî fakih olup mantık ile felsefenin Kuzey Afrika-Endülüs hattında gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Şerîf et-Tilimsânî, siyasi anlamda istikrarsız ancak ilmî gelişmelerin çok velûd olduğu bir ortamda, Merînîlerin Sultanı Ebû İnân Fâris ile sıkı ilişkiler kurmuş ve çocuklarının hocası olmuştur. Tilimsânî'nin ilim ve kültür merkezi olmasında katkıları büyüktür. Genellikle mantık ve usûl alanına dair eserler kaleme alan Tilimsânî'nin şüphesiz önde gelen çalışmalarından biri de *Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille* adlı kitabıdır.

Tilimsânî, bu eserinde Aristo, Farabî, İbn Sina'nın ilgili eserlerinden faydalanarak mantık yanlışlarının sebeplerini ele almaktadır. Söz konusu bu eser, faydalandığı eserlere uygun olarak mantık yanlışlarının sebeplerini “lafız yönünden hatalar” ve “mana yönünden hatalar” şeklinde iki ana başlık altında ortaya koymaktadır. Bununla beraber müellif “Mukaddime” kısmında eseri hangi amaç ve yöntemle kaleme aldığını belirtmekte, “Hatime ve Telhis” kısmında ise konunun genel bir özetini sunup kendi eserinin seleflerinden farkını kısaca açıklamaktadır.

Tilimsânî'nin bu çalışmasını benzerlerinden ayıran husus, konuyu teorik olarak açık bir şekilde ortaya koymasının yanında mantık yanlışlarının sebeplerine akliyat ve fıkhiyat konularından örnekler sunmuş olmasıdır. Müellifin sunduğu bu örnekler hem konunun daha iyi anlaşılmasına hem de mantık yanlışlarının farklı alanlarda nasıl ortaya çıkabileceğine ışık tutmaktadır. Bu yönüyle eserde yer alan fıkhiyat örnekleri, fıkıh-mantık ilişkisi ve hilaf ilmi çalışmaları açısından da önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mantık; Fıkıh; Safsata; Hilaf; Tilimsânî

Abuot the Book

Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille

Muhammad b. Ahmad al-Tilimsānī (d. 771/1370), who lived on the Algeria-Tunisia line, was a Māliki jurist and a versatile scholar who played an important role in the development of logic and philosophy in North Africa and Andalusia. Sharif al-Tilimsānī established close relations with the Sultan of the Merīnids, Abū Inān al-Fāris, and became the teacher of his children in a period of political instability but intense scholarly developments. He contributed greatly to Tilimsān's process of becoming a center of science and culture. One of the most prominent works of Tilimsānī, who generally wrote works on logic and methodology, is undoubtedly his book *Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille*.

In this work, Tilimsani examines the causes of logical fallacies by drawing on the relevant works of Aristotle, al-Fārābī, and Ibn Sina (Avicenna). In accordance with the books he consults, this work presents the causes of logical fallacies under two main headings: “Logical fallacies originating from wording” and “Logical fallacies originating from meaning”. Furthermore, in the “Introduction,” the author states the purpose and methodology behind the work. In the “Examination and Summary,” he provides a general summary of the topic and briefly explains how his work differs from its predecessors. What distinguishes this work by Tilimsānī from its peers is that, in addition to its clear theoretical explanation of the subject, it also provides examples from both “rational sciences” and “jurisprudence” to illustrate the causes of logical fallacies. These examples provide a better understanding of the subject and illuminate how logical fallacies can arise in various fields. In this respect, the examples from jurisprudence included in the work are also important for the relationship between jurisprudence and logic and for studies on the *Ilm al-khilaf*.

Keywords: Logic; Fiqh; Fallacy; Khilaf; Tilimsānī

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
TİLİMSANÎ'NİN MESARATU'L-GALAT Fİ'L-EDİLLE ADLI ESERİ	5
1.1. Hayatı	7
1.2. Eserleri	14
1.2.1. <i>Miftahu'l-Vusul</i>	14
1.2.3. <i>Kitâb fi'l-ğazâ ve'l-ğader</i>	15
1.2.4. <i>Kitâb fi'l-Mu'âğât (veya Kitâb fi'l-Mu'âvedât)</i>	15
1.2.4.1. Tilimsanî'nin Gelen Sorulara Verdiği Cevapları	16
1.2.5. <i>Mesaratu'l-Galat fi'l-Edille</i>	17
1.3. Mantık ve Temel Kavramlar	19
1.3.1. Beş Sanat İçinde Muğalata	20
1.3.2. Muğalata'nın Yapılış Şekilleri	23
İKİNCİ BÖLÜM	
MESARATU'L-GALAT	27
Mukaddime	28
2.1. Lafız Yönünden Olan Hata	29
2.1.1. İhtimalin Lafzın Müfred Olduğu Kesinleştikten Sonra Olması	32
2.1.1.1. Lafzın Cevherinden, Kendisinden Kaynaklı İştirak	33
2.1.1.2. Lafzın Heyet ve Suretinden Kaynaklı Bir İştirak	41
2.1.1.3. Lafzın Haricinde Olup Da Lafza Arız Olan ve Lafzın Levahikine Dâhil Olan Bir Durumdan Ötürü İştirak	44
2.1.2. İhtimalin Lafzın Mürekkebe Olduğu Kesinleştikten Sonra Olması	51
2.1.2.1. İştiraku't-Telif	51
2.1.3. İhtimalin Lafzın İfrad ve Terkib Arasındaki Deveranı ve Gidip Gelmesi Sebebiyle Olması	55
2.1.3.1. Terkibu'l-Mufassal	55
2.1.3.2. Tafsiulu'l-Mürekkebe	57

2.2. Mana Yönünden Olan Hata	61
2.2.1. Birçok meseleyi bir meseleye indirgemek	62
2.2.2. Zat yerine arazi esas almak	64
2.2.3. Mukayyed Yerine Mutlak İfade Kullanmak	69
2.2.4. İhamu'l-Aks	74
2.2.5. Su'ü İ'tibari'l-Haml	77
2.2.6. Kıyasî Teliflerde Hata	80
2.2.7. El-Musadere ale'l-Matlub	84
2.2.7.1. "Müsadere ale'l-Matlub" Konusunda Bazı Uyarılar	91
2.2.8. İhmalu'l-mütekabilat	92
Hatime ve Telhis	95
KAYNAKÇA	99
DİZİN	105

GİRİŞ

Temel gayelerinden biri “doğru bilgi edinmek” olan insanoğlu, bu amacına ulaşabilmek için tarih boyunca farklı ölçütler ve farklı yöntemler ortaya koymuştur. İnsanlığın bu doğrultudaki ilmi mirasına bakıldığında, doğru bilgiye ulaşma yöntemleri kadar, doğru bilgiyi yanlıştan ayırt etme yöntemlerinin üzerinde de önemle durulduğu görülmektedir.

Doğru bilgi edinme yöntemlerini ortaya koyan en kadim içeriklerden biri “mantık” olarak isimlendirdiğimiz başlık altında sunulmuştur. Aristo ile başlatılan bu süreçte belirli akıl yürütme kuralları ortaya konulmuş ve bu kurallara uyulduğu takdirde kişinin akıl yürütürken yanlışla düşmeyeceği ifade edilmiştir. Aristo’nun doğru veya yanlış şeklinde keskin ayırımlara dayanan klasik mantığı, doğrunun o kadar da keskin olmadığı gerekçesiyle sonradan eleştiriye tabi tutulmuş ve farklı alternatif mantık ilkeleri öne sürülmüştür.¹ Bununla beraber klasik mantıkta ortaya konulan yanlışla düşme (muğalata) sebeplerinin geçerliliğini daima sürdürüleceğini öne sürmek mümkündür. Zira insanın doğru bilgi arayışında, doğru bilginin ne olduğu ve ona nasıl ulaşılacağı konusunda farklı alternatifler ortaya konulmuş olsa da, “bariz yanlışları tanıma ve onları eleyip ayıklama” üzerine kurulan söz konusu yöntemler, üzerine konularak ve genişletilerek sürdürülmüştür.

¹ Örnek olarak bkz. Alev Alatlı, “Ben Böyle Düşünüyorum Demekle Olmuyor”, 147-161.

Mantık yanlışları genel olarak “biçim yanlışları” ve “içerik yanlışları” başlıkları altında ele alınmaktadır. Biçim yanlışları başlığı altında kıyasın belirli kurallarının ihlal edilmesi konu edinmektedir. Çıkarım kurallarının açıkça ihlal edilmesi anlamındaki bu yanlışlar, klasik mantıkta geniş yer tutmamaktadır. Buna mukabil içerik yanlışları, klasik mantıkta nisbeten daha geniş şekilde ele alınmaktadır. Aristo ve sonraki mantıkçıların kahir ekseriyeti bu mantık yanlışlarını “lafız yönünden hatalar” ve “mana yönünden hatalar” şeklinde iki ana başlık altında ortaya koymuşlardır.

Tilimsanî söz konusu bu eserinde Aristo'nun ortaya koyduğu ve sonrasında Müslüman âlimlerin de katkıda bulunduğu muğalata yöntemlerini esas almış, kendinden öncekilerden farklı olarak bu yöntemlerin pratikte hem akliyat hem de fıkhiyat alanlarında nasıl uygulanabileceğini örnekler üzerinden ortaya koymuştur.

Bununla birlikte Fıkıhla ilgili verilen örneklere bakıldığında bunların mutlak olarak hata/muğalata olarak anılmaması gerektiğini söylemek mümkündür. Zira fıkhıdaki ihtilaflar, genel olarak süreç içerisinde hata olarak değil zenginlik olarak kabul edilmiştir.

Tilimsanî'nin söz konusu bu eseri ve benzer eserler, genel olarak verili bir önermenin veya yapılan bir çıkarımın doğru olup olmadığını anlama yöntemlerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu yöntemlerin sadece çıkarımlarda bir şekilde yapılmış hataları anlamak için değil, bilimsel çıkarımın ve araştırmanın neredeyse her adımında dikkate alınması gereken ve böylelikle hata yapmayı önleyen bir yönü olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmada Muhammed Ali Ferkûs ve Celal Ali el-Cühanî tarafından hazırlanan tahkikli neşirler esas alınmış,

söz konusu iki nüsha arasında anlam değişikliğine yol açan farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında doğrudan veya dolaylı katkıları olan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Faydalı olması duasıyla.

Abdurrahim BİLİK

Edirne 2025